

Υπόθεση Abdulaziz, Cabales & Balkandali κατά Ηνωμένου Βασιλείου¹

Σεβασμός του δικαιώματος στην οικογενειακή ζωή – Απαγόρευση διακριτικής μεταχείρισης λόγω φύλου, φυλής και γέννησης στο πλαίσιο του σεβασμού των δικαιωμάτων τα οποία προστατεύονται από τη Σύμβαση – Διακριτική μεταχείριση των γυναικών (σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία) – Η προστασία του δικαιώματος στο σεβασμό της οικογενειακής ζωής προϋποθέτει την ύπαρξη οικογένειας. Στην έννοια της οικογένειας εμπίπτει κάθε σχέση που δημιουργείται από νόμιμο και ειλικρινή γάμο. Η οικογενειακή ζωή στην περίπτωση του γάμου περιλαμβάνει τη συμβίωση των συζύγων – Το Δικαστήριο δεν μπορεί να αγνοήσει ότι η υπό κρίση υπόθεση αφορά όχι μόνο το δικαίωμα σε σεβασμό της οικογενειακής ζωής αλλά και τη μετανάστευση και ότι σύμφωνα με γενικά παραδεδεγμένη αρχή του διεθνούς δικαίου τα Συμβαλλόμενα κράτη έχουν την εξουσία, που περιορίζεται από τις συμβατικές τους υποχρεώσεις, να ελέγχουν την είσοδο των αλλοδαπών στο έδαφός τους. Η θετική υποχρέωση που απορρέει από το άρθρο 8 δεν επιβάλλει στα κράτη γενική υποχρέωση να σέβονται την επιλογή του τόπου της συζυγικής εστίας των παντρεμένων μεταναστών και να δέχονται τους αλλοδαπούς συζύγους για εγκατάσταση στη χώρα – Το άρθρο 14 συμπληρώνει τις υπόλοιπες διατάξεις ουσιαστικού δικαίου της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων της και δεν εφαρμόζεται ανεξάρτητα αφού παράγει αποτέλεσμα μόνο σε σχέση με το σεβασμό των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που προστατεύει η Σύμβαση. Στα πλαίσια εφαρμογής του η διακριτική μεταχείριση συνιστά διάκριση εάν δεν υπαγορεύεται από νόμιμο σκοπό ή εάν δεν υπάρχει εύλογη σχέση αναλογίας μεταξύ των μέσων που εφαρμόζονται και του σκοπού που επιδιώκεται. Η έννοια της μη διάκρισης περιλαμβάνει γενικά περιπτώσεις όπου ένα άτομο ή μια ομάδα απολαμβάνει χωρίς εύλογη δικαιολογία μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή σε σχέση με άλλο άτομο ή ομάδα, ακόμα και όταν η ευνοϊκότερη μεταχείριση δεν προβλέπεται από τη Σύμβαση.

Εφαρμοστέο δίκαιο

Άρθρα 3, 8, 13 και 14 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης «δια την Προάσπισιν των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών»

Ν.Δ. 53/1974 (ΦΕΚ 256, τ. Α')

Πραγματικά περιστατικά : Η προσφεύγουσα, κυρία N. Abdulaziz, ινδικής καταγωγής, γεννηθείσα στο Μαλάουϊ, έχει εγκατασταθεί στο Ηνωμένο Βασίλειο και από το 1979 είναι κάτοχος άδειας παραμονής αόριστης διάρκειας. Γνώρισε το σύζυγό της κύριο I. Abdulaziz, που είναι Πορτογάλος στο Ηνωμένο Βασίλειο, στη διάρκεια ταξιδιού αναψυχής που πραγματοποιούσε στη χώρα και λίγο αργότερα παντρεύτηκαν. Μετά το γάμο τους, η κυρία Abdulaziz αιτήθηκε από τις βρετανικές αρχές να χορηγήσουν στο σύζυγό της άδεια παραμονής αόριστης διάρκειας. Παράλληλα, η Επιτροπή Πρόνοιας Μεταναστών ζήτησε τη χορήγηση δωδεκάμηνης άδειας παραμονής για τον κύριο Abdulaziz. Μετά τη σχετική συνέντευξη που διεξήγαγε το Υπουργείο Εσωτερικών με το ζεύγος Abdulaziz, η διοίκηση απέρριψε το αίτημα της προσφεύγουσας με το αιτιολογικό ότι δεν ήταν υπήκοος του Ηνωμένου Βασιλείου και των Αποικιών, ούτε κάποιος από τους γονείς της είχε γεννηθεί στο Ηνωμένο Βασίλειο. Ο κύριος Abdulaziz προσέφυγε ενώπιον της Δικαιοσύνης, η οποία απέρριψε την προσφυγή του. Ενόψει της αδυναμίας του να προσφύγει σε δικαστήριο ανώτερης δικαιοδοσίας – βάσει του αγγλικού νόμου – διαμένει στο Ηνωμένο Βασίλειο παράνομα. Απασχολείται σε εστιατόριο και η σύζυγός του δεν εργάζεται. Τον Οκτώβριο του 1982 το ζευγάρι απέκτησε ένα γιο. Νεότερη αίτησή τους, που υποστηρίχθηκε από μέλη του Κοινοβουλίου απερρίφθη με το αιτιολογικό ότι η οικογένεια μπορούσε να ζήσει στην Πορτογαλία και δεν συνέτρεχε λόγος ιδιαίτερης μεταχείρισής της. Εν συνεχεία ο Υπουργός Εσωτερικών συνέστησε στη Διοίκηση να καλέσει τον κύριο Abdulaziz να αναχωρήσει το συντομότερο από τη χώρα, άλλως

¹ Δημοσιευμένη στην [Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2000](#), εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.

«θα εξαναγκάζοταν σε αναχώρηση». Λίγους μήνες αργότερα όμως ανακάλεσε την πρόσκληση προς αναχώρηση και συνέστησε στη διοίκηση «να μην αναλάβει καμία πρωτοβουλία για την απομάκρυνση του κυρίου Abdulaziz από τη χώρα». Στην πραγματικότητα, οι αρμόδιες υπηρεσίες απείχαν από κάθε ενέργεια απέλασης ενόψει των εξελίξεων της εξέτασης της προσφυγής που είχε υποβάλει η σύζυγός του ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου. Το 1984 η κυρία Abdulaziz ζήτησε να αποκτήσει τη βρετανική ιθαγένεια. Στη συνέντευξη την οποία διεξήγαγε με το ζευγάρι το Υπουργείο Εσωτερικών ο κύριος Abdulaziz ανέφερε ότι η σύζυγός του δεν μπορεί να ζήσει στην Πορτογαλία επειδή ζούσε πάντα με την οικογένειά της και την έχει ανάγκη ο άρρωστος πατέρας της.

Η προσφεύγουσα, κυρία A. Cabales, φιλιππινέζικης καταγωγής εγκαταστάθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο το 1971 και εργάζεται ως νοσοκόμα. Το 1977 γνώρισε στη Μανίλα, όπου βρισκόταν για διακοπές τον κύριο L. Cabales πολίτη Φιλιππίνων. Το ζευγάρι παντρεύτηκε στις Φιλιππίνες το 1980. Όταν η προσφεύγουσα επέστρεψε στο Ηνωμένο Βασίλειο το Υπουργείο Εσωτερικών για το γάμο της και υπέβαλε αίτηση για άδεια εισόδου και εγκατάστασης παραμονής του συζύγου της στη χώρα με σκοπό τη συμβίωση. Παρόμοιο αίτημα υπέβαλε και ο σύζυγός της στη βρετανική πρεσβεία στη Μανίλα. Το Υπουργείο Εσωτερικών απάντησε στην προσφεύγουσα ότι δεν είναι δυνατόν να ικανοποιηθεί το αίτημά της γιατί δεν είναι υπήκοος του Ηνωμένου Βασιλείου και των Αποικιών, ούτε κάποιος από τους γονείς της έχει γεννηθεί στο Ηνωμένο Βασίλειο. Η απόφαση αυτή κοινοποιήθηκε στο σύζυγό της στις Φιλιππίνες, πλην όμως δεν έλαβε γνώση γιατί δεν επικοινωνήσε με τη βρετανική πρεσβεία στη Φιλιππίνες στη Μανίλα. Εν συνεχεία το Υπουργείο Εσωτερικών απέρριψε την αίτηση για επανεξέταση της υπόθεσης που υπέβαλε η Επιτροπή Πρόνοιας Μεταναστών προσφεύγοντας κατά της αρνητικής απόφασης που είχε εκδοθεί επί του αιτήματος της κυρίας Cabales. Παράλληλα, η βρετανική διοίκηση απέρριψε την προσφυγή που άσκησε ο σύζυγός της κατά της απορριπτικής απόφασης που εξέδωσε η πρεσβεία στις Φιλιππίνες με το αιτιολογικό ότι η απόφαση του αρμόδιου για τη χορήγηση αδειών εισόδου αξιωματούχου ήταν σύμφωνη με τη μεταναστευτική νομοθεσία. Τελικά το Υπουργείο Εσωτερικών κρίνοντας ότι δεν συντρέχει λόγος παρέκκλισης από τη μεταναστευτική νομοθεσία απέρριψε την πρόταση της κυρίας Cabales να αντιμετωπίσει με ανθρωπιστικό τρόπο την υπόθεση. Επίσης απέρριψε νεότερες αιτήσεις που υπέβαλαν η προσφεύγουσα και ο σύζυγός της εμμένοντας στην άποψη ότι το ζευγάρι μπορούσε να ζήσει στις Φιλιππίνες και άρα δεν συντρέχει λόγος άσκησης της διακριτικής ευχέρειας της διοίκησης. Από τον Απρίλιο του 1980 έως το Δεκέμβριο του 1984 το ζευγάρι ζούσε χωριστά με εξαίρεση μια σύντομη περίοδο συμβίωσης στο Ηνωμένο Βασίλειο. Το 1984 η προσφεύγουσα απέκτησε τη βρετανική ιθαγένεια και απώλεσε τη φιλιππινέζικη. Λίγο αργότερα ο σύζυγός της ζήτησε εκ νέου άδεια εισόδου στο Ηνωμένο Βασίλειο με σκοπό την εγκατάστασή του και συμβίωση με τη βρετανή πλέον σύζυγό του. Η βρετανική πρεσβεία στη Μανίλα απέρριψε την αίτησή του επικαλούμενη την ακυρότητα του γάμου που οι σύζυγοι είχαν τελέσει στις Φιλιππίνες.

Με αίτηση που υπέβαλε στη βρετανική δικαιοσύνη η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου αμφισβητούσε την εγκυρότητα του γάμου που συνήψαν η προσφεύγουσα και ο κύριος Cabales στις Φιλιππίνες γιατί δεν τηρήθηκε η προϋπόθεση της άδειας γάμου, η οποία προβλέπεται από το δίκαιο της χώρας αυτής. Σύμφωνα με τη σχετική νομοθεσία ο γάμος ο οποίος τελείται χωρίς προηγούμενη άδεια είναι άκυρος, εκτός εάν πρόκειται για «γάμο εξαιρετικού χαρακτήρα», δηλαδή εάν οι δύο μέλλοντες σύζυγοι έχουν συζητήσει για τουλάχιστον πέντε χρόνια. Ενώπιον του Δικαστηρίου, ο συνήγορος του ζεύγους υποστήριξε ότι ακόμα και εάν υπήρχε ελάττωμα στο γάμο επρόκειτο για τυπική παράλειψη. Σε κάθε περίπτωση δεν αμφισβητείται η συμβίωση των συζύγων. Σύμφωνα εξάλλου με τη νομολογία των Φιλιππίνων ο γάμος είναι έγκυρος έως ότου κηρυχθεί άκυρος με δικαστική απόφαση. Κατά την άποψη όμως της βρετανικής κυβέρνησης ο γάμος ήταν άκυρος και δεν ήταν αναγκαία η δικαστική αναγνώριση της ακυρότητάς του. Μετά από τη συνέντευξη με την προσφεύγουσα που δήλωσε ότι θα τελούσε εκ νέου γάμο με τον κύριο Cabales αν οι αρχές του επέτρεπαν να παραμείνει στο Ηνωμένο Βασίλειο η βρετανική πρεσβεία στη Μα-

νίλα του χορήγησε άδεια εισόδου και προσωρινής παραμονής στη χώρας ως αρραβωνιαστικού βρετανίδας. Οι σύζυγοι τέλεσαν εκ νέου γάμο και οι αρχές χορήγησαν στον κύριο Cabales ετήσια άδεια παραμονής ανανεούμενη επ' αόριστον.

Η προσφεύγουσα, κυρία S. Balkandali, είναι Αιγύπτια και διαμένει νόμιμα στο Ηνωμένο Βασίλειο από το 1973, αρχικά ως τουρίστρια, αργότερα ως φοιτήτρια και εν συνεχεία ως σύζυγος βρετανού με τον οποίο χώρισε τον Οκτώβριο του 1980. Ο κύριος B. Balkandali, τούρκος πολίτης διέμενε νόμιμα στο Ηνωμένο Βασίλειο από το 1979, αρχικά ως τουρίστας και αργότερα ως φοιτητής. Το Σεπτέμβριο του 1980 ο Υπουργός Εσωτερικών αρνήθηκε να ανανεώσει την άδεια παραμονής λόγω σπουδών επειδή δεν παρακολουθούσε τα μαθήματα της Σχολής όπου φοιτούσε. Επειδή υπέβαλε αίτηση για ανανέωση της άδειας παραμονής του μετά τη λήξη της η διοίκηση τον κάλεσε να αναχωρήσει από τη χώρα πριν αρχίσει να εφαρμόζεται η διαδικασία απέλασής.

Όμως, ήδη από το φθινόπωρο του 1979 η προσφεύγουσα συζούσε με τον κύριο Balkandali. Τον Απρίλιο του 1980 απέκτησαν ένα γιο, ο οποίος έχει δικαίωμα διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο. Λίγο αργότερα, η Επιτροπή Πρόνοιας των Μεταναστών ζήτησε από το Υπουργείο Εσωτερικών να χορηγήσει στον κύριο Balkandali άδεια παραμονής για να παντρευτεί την αρραβωνιαστικά του. Στη διάρκεια συνέντευξης που διεξήχθη από το Υπουργείο Εσωτερικών η προσφεύγουσα και ο σύζυγός της ενημέρωσαν τις αρχές για το γάμο που τέλεσαν τον Ιανουάριο του 1981. Έτσι έπρεπε να ληφθεί υπόψη ότι επρόκειτο για χορήγηση άδειας παραμονής σε σύζυγο Αιγύπτιας υπηκόου η οποία είχε εγκατασταθεί στο Ηνωμένο Βασίλειο. Η αίτηση απερρίφθη με το αιτιολογικό ότι η προσφεύγουσα δεν είναι υπήκοος του Ηνωμένου Βασιλείου και των Αποικιών, ούτε κάποιος από τους γονείς της έχει γεννηθεί στο Ηνωμένο Βασίλειο. Ο σύζυγός της δεν εδικαιούτο να ασκήσει προσφυγή επειδή κατά το χρόνο υποβολής της αίτησης δεν ήταν κάτοχος άδειας παραμονής. Η αίτησή τους για αντιμετώπιση της υπόθεσης με ανθρωπιστικό τρόπο απερρίφθη με το αιτιολογικό ότι το ζευγάρι μπορούσε να ζήσει στην Τουρκία και άρα δεν υπήρχαν επιτακτικοί λόγοι, οι οποίοι να επιτρέπουν την παρέκκλιση από τη μεταναστευτική νομοθεσία. Εν συνεχεία ο Υπουργός Εσωτερικών προέτρεψε τη Διοίκηση να καλέσει τον «κύριο Balkandali να αναχωρήσει από το Ηνωμένο Βασίλειο, διαφορετικά θα εξαναγκασόταν σε αναχώρηση». Σε μεταγενέστερη επιστολή του, και μετά την αποδοχή της προσφυγής της συζύγου από την Επιτροπή του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου ο Υπουργός συνέστησε στη διοίκηση να αναβάλει οποιαδήποτε ενέργεια για την απομάκρυνση του συζύγου της προσφεύγουσας από το Ηνωμένο Βασίλειο. Το 1983 και ενώ ήδη η σύζυγός του είχε αποκτήσει τη βρετανική ιθαγένεια οι αρχές χορήγησαν στον κύριο Balkandali ετήσια και στη συνέχεια αόριστης διάρκειας άδεια παραμονής. Το Σεπτέμβριο του 1984 ο κύριος Balkandali εργαζόταν σε επιχείρηση παροχής υπηρεσιών εστιατορίου και σχεδίαζε να ανοίξει δική του επιχείρηση. Η σύζυγός του εργαζόταν δύο φορές τη βδομάδα σε νηπιακό σταθμό.

Στην προσφυγή της ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου η κυρία Abdulaziz ισχυρίστηκε ότι οι βρετανικές αρχές παραβίασαν τα άρθρα 3, 8, 13 και 14 της Σύμβασης. Τα προβλήματα εγκατάστασης του συζύγου της στο Ηνωμένο Βασίλειο συνέβαλαν στην επιδείνωση της υγείας της. Για ανθρωπιστικούς λόγους δεν μπορεί να εγκατασταθεί στην Πορτογαλία, όπου όχι μόνο δεν έχει οικογένεια, αλλά δεν μιλά και τη γλώσσα, η οποία ομιλείται σε αυτό το κράτος. Η κυβέρνηση όμως επέμεινε ότι δεν υπήρχαν εμπόδια για το ζεύγος Abdulaziz να ζήσει στην Πορτογαλία.

Στην προσφυγή της ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου η κυρία Cabales ισχυρίστηκε ότι οι βρετανικές αρχές παραβίασαν τα άρθρα 3, 8, 13 και 14 της Σύμβασης. Επίσης ότι υπήρχαν πραγματικά εμπόδια στην επιστροφή της στις Φιλιππίνες. Ήταν ηλικιωμένη, το επάγγελμα της νοσοκόμας που ασκεί δεν είναι αναγνωρισμένο στη χώρα καταγωγής της και με την εργασία της στο Ηνωμένο Βασίλειο συντηρούσε οικονομικά του γονείς της και άλλα μέλη της οικογένειάς της.

Στην προσφυγή της ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου η κυρία Balkandali ισχυρίστηκε ότι οι βρετανικές αρχές παραβίασαν τα άρθρα 3, 8, 13 και 14 της Σύμβασης. Επίσης ότι θα ήταν αδύνατο γι' αυτήν να ζήσει στην Τουρκία. Υπογράμμισε τους στενούς δεσμούς που έχει αποκτή-

σει με το Ηνωμένο Βασίλειο και ότι ως μορφωμένη γυναίκα και μητέρα παιδιού γεννημένου εκτός γάμου θα αντιμετωπισθεί ως «περιθωριακή» από την τουρκική κοινωνία.

Νόμω Βάσιμο: **A)** Η προστασία του δικαιώματος στο σεβασμό της οικογενειακής ζωής προϋποθέτει την ύπαρξη οικογένειας. Στην έννοια της οικογένειας εμπίπτει κάθε σχέση που δημιουργείται από νόμιμο και ειλικρινή γάμο. Η οικογενειακή ζωή στην περίπτωση του γάμου περιλαμβάνει τη συμβίωση των συζύγων. **B)** Το Δικαστήριο δεν μπορεί να αγνοήσει ότι η υπό κρίση υπόθεση αφορά όχι μόνο το δικαίωμα σε σεβασμό της οικογενειακής ζωής αλλά και τη μεταναστευση και ότι σύμφωνα με γενικά παραδεδεγμένη αρχή του διεθνούς δικαίου τα Συμβαλλόμενα κράτη έχουν την εξουσία, που περιορίζεται από τις συμβατικές τους υποχρεώσεις, να ελέγχουν την είσοδο των αλλοδαπών στο έδαφός τους. Η θετική υποχρέωση που απορρέει από το άρθρο 8 δεν επιβάλλει στα κράτη γενική υποχρέωση να σέβονται την επιλογή του τόπου της συζυγικής εστίας των παντρεμένων μεταναστών και να δέχονται τους αλλοδαπούς συζύγους για εγκατάσταση στη χώρα. **Γ)** Το άρθρο 14 συμπληρώνει τις υπόλοιπες διατάξεις ουσιαστικού δικαίου της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων της και δεν εφαρμόζεται ανεξάρτητα αφού παράγει αποτέλεσμα μόνο σε σχέση με το σεβασμό των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που προστατεύει η Σύμβαση. Στα πλαίσια εφαρμογής του η διακριτική μεταχείριση συνιστά διάκριση εάν δεν υπογορεύεται από νόμιμο σκοπό ή εάν δεν υπάρχει εύλογη σχέση αναλογίας μεταξύ των μέσων που εφαρμόζονται και του σκοπού που επιδιώκεται. Η έννοια της μη διάκρισης περιλαμβάνει γενικά περιπτώσεις όπου ένα άτομο ή μια ομάδα απολαμβάνει χωρίς εύλογη δικαιολογία μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή σε σχέση με άλλο άτομο ή ομάδα, ακόμα και όταν η ευνοϊκότερη μεταχείριση δεν προβλέπεται από τη Σύμβαση.

Σκεπτικό: **A) Επί της παραβίασης του άρθρου 8 της ΕυρΣΔΑ.** Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ενώπιόν του προσφεύγουν οι σύζυγοι, οι οποίες είναι νόμιμα εγκατεστημένες στο Ηνωμένο Βασίλειο. Οι βρετανικές αρχές με τις αποφάσεις που εξέδωσαν στην υπό κρίση υπόθεση στερούν (κυρία Cabales) ή απειλούν να τις στερήσουν (κυρία Abdulaziz και κυρία Balkandali) τη συμβίωση των συζύγων. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η εγγύηση του δικαιώματος στο σεβασμό της οικογενειακής ζωής «προϋποθέτει την ύπαρξη οικογένειας». Αυτό σημαίνει ότι στην έννοια του όρου «οικογένεια» εμπίπτουν όλες οι σχέσεις, που απορρέουν από αυτήν. Στην έννοια της «οικογένειας» εμπίπτει κάθε σχέση η οποία δημιουργείται από νόμιμο και ειλικρινή γάμο, όπως είναι αυτός που συνήψαν ο κύριος και η κυρία Abdulaziz και ο κύριος και η κυρία Balkandali, ακόμα και εάν η οικογενειακή ζωή την οποία είχαν εν προκειμένω δεν αντιστοιχεί στην έννοια που αποδίδει στον όρο η βρετανική κυβέρνηση. Αυτοί γάμοι υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 8 της Σύμβασης. Περαιτέρω, η «οικογενειακή ζωή» περιλαμβάνει στην περίπτωση του γάμου τη συμβίωση. Η διαπίστωση αυτή ενισχύεται από τη διάταξη του άρθρου 12 της Σύμβασης, αφού από το δικαίωμα δημιουργίας οικογένειας απορρέει το δικαίωμα της συμβίωσης. Το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι ο κύριος και η κυρία Abdulaziz όχι μόνον τέλεσαν γάμο αλλά συμβίωσαν πριν η διοίκηση απορρίψει το αίτημά του για παραμονή στο Ηνωμένο Βασίλειο. Ο κύριος και η κυρία Balkandali αν και δεν τέλεσαν γάμο έως την απόρριψη του αιτήματος ανανέωσης της άδειας παραμονής του κυρίου Balkandali συζούσαν και έχουν αποκτήσει ένα γιο. Δεν έπαψαν να συμβιώνουν ακόμα και όταν οι βρετανικές αρχές αρνήθηκαν οριστικά να του χορηγήσουν άδεια παραμονής στη χώρα.

Η υπόθεση του κυρίου και της κυρίας Cabales αντιμετωπίζεται από άλλη οπτική γωνία επειδή τέθηκε θέμα εγκυρότητας του γάμου τους. Το Δικαστήριο κρίνει ότι δεν υποχρεούται να αποφανθεί επί του σχετικού ζητήματος. Η προσφεύγουσα και ο σύζυγός της παντρεύτηκαν και από τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκομίζονται επιβεβαιώνεται ότι πιστεύουν ότι είναι παντρεμένοι και ότι επιθυμούν ειλικρινά να συμβιώνουν και να έχουν ομαλή οικογενειακή ζωή. Και πράγματι αυτό έκαναν. Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία της υπόθεσής τους η σχέση τους υπάγεται στο πεδίο προστασίας του άρθρου 8 της Σύμβασης.

Κατά συνέπεια, και στις τρεις περιπτώσεις οι προσφεύγουσες έχουν «οικογενειακή ζωή» η οποία υπάγεται στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 8.

Αναφορικά με την επιλογή του τόπου κατοικίας τους το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι αν και σκοπός του άρθρου 8 είναι η προστασία του ατόμου από την αυθαίρετη επέμβαση των δημοσίων αρχών επιβάλλει στα Συμβαλλόμενα κράτη θετικές υποχρεώσεις οι οποίες συνάδουν στον πραγματικό «σεβασμό» της οικογενειακής ζωής. Όμως η έννοια των θετικών υποχρεώσεων για το «σεβασμό» δεν είναι αποσαφηνισμένη: λαμβάνοντας υπόψη την ποικιλία των εθνικών πολιτικών και των καταστάσεων τις οποίες αντιμετωπίζουν τα Συμβαλλόμενα κράτη, οι προϋποθέσεις εφαρμογής τους διαφέρουν από περίπτωση σε περίπτωση. Εν προκειμένω, τα κράτη έχουν ευρύ περιθώριο εκτίμησης του καθορισμού των προϋποθέσεων που πρέπει να πληρούνται ώστε να εναρμονίζονται με τη Σύμβαση συνεκτιμώντας τις ανάγκες και τους πόρους της κοινωνίας και των ατόμων. Ειδικότερα, στο υπό κρίση ζήτημα η υποχρέωση του κράτους να δεχθεί στο έδαφός του τους συγγενείς των εγκατεστημένων μεταναστών εξαρτάται από τις ειδικότερες περιστάσεις των ενδιαφερομένων. Το Δικαστήριο δεν μπορεί να αγνοήσει ότι η υπό κρίση υπόθεση αφορά όχι μόνο το δικαίωμα σε σεβασμό της οικογενειακής ζωής αλλά και τη μετανάστευση και ότι σύμφωνα με γενικά παραδεδεγμένη αρχή του διεθνούς δικαίου τα Συμβαλλόμενα κράτη έχουν την εξουσία, που περιορίζεται από τις συμβατικές τους υποχρεώσεις, να ελέγχουν την είσοδο των αλλοδαπών στο έδαφός τους.

Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η υπό κρίση υπόθεση δεν αφορά μετανάστες οι οποίοι είχαν οικογένεια στη χώρα καταγωγής τους πριν εγκατασταθούν στο Ηνωμένο Βασίλειο. Μετά την εγκατάστασή τους στη χώρα τέλεσαν γάμο. Η θετική υποχρέωση που απορρέει από το άρθρο 8 δεν επιβάλλει στα κράτη γενική υποχρέωση να σέβονται την επιλογή του τόπου της συζυγικής εστίας των παντρεμένων μεταναστών και να δέχονται τους αλλοδαπούς συζύγους για εγκατάσταση στη χώρα.

Στην υπό κρίση υπόθεση οι προσφεύγουσες δεν απέδειξαν ότι υπήρχαν εμπόδια να έχουν οικογενειακή ζωή στην πατρίδα τους ή σ' αυτή των συζύγων τους ούτε πρόβαλαν ιδιαίτερους λόγους, οι οποίοι θα καθιστούσαν ανέφικτη αυτή την επιλογή.

Η κυρία Abdulaziz γνώριζε ότι ο σύζυγός της είχε άδεια εισόδου και παραμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο για περιορισμένο χρόνο ως τουρίστας μόνο και ότι θα έπρεπε να υποβάλει αίτημα για εγκατάσταση και μπορούσε να γνωρίζει ότι οι βρετανικές αρχές θα αρνούσαν την ικανοποίηση του αιτήματός του.

Η κυρία Cabales η οποία δεν συμβίωσε ποτέ με το σύζυγό της στο Ηνωμένο Βασίλειο όφειλε να γνωρίζει ότι απαιτείτο η έκδοση άδειας εισόδου για το σύζυγό της και ότι το αίτημά του αυτό δεν θα ικανοποιείτο κατά τη βρετανική νομοθεσία.

Η κυρία Balkandali γνώριζε ότι με τη λήξη της άδειας παραμονής του συζύγου της η παραμονή του στο Ηνωμένο Βασίλειο ήταν παράνομη και ότι οι αρχές θα αρνούσαν την ανανέωση της.

Β) Ως προς την παραβίαση του άρθρου 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 8 της ΕυρΣΔΑ. Οι προσφεύγουσες ισχυρίζονται ότι συνεπεία μη αιτιολογημένης διαφορετικής μεταχείρισης η οποία στηρίζεται στο φύλο, στη φυλή και – στην περίπτωση της κυρίας Balkandali στη γέννηση, υπήρξαν θύματα παραβίασης του άρθρου 14 της Σύμβασης σε συνδυασμό με το άρθρο 8, που προστατεύει το δικαίωμά τους σε οικογενειακή ζωή.

Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου το άρθρο 14 συμπληρώνει τις υπόλοιπες διατάξεις ουσιαστικού δικαίου της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων της. Δεν εφαρμόζεται ανεξάρτητα από τις υπόλοιπες διατάξεις αφού παράγει αποτέλεσμα μόνο σε σχέση με το «σεβασμό των δικαιωμάτων και των ελευθεριών» που προστατεύει η Σύμβαση. Αν και η εφαρμογή του άρθρου 14 δεν προϋποθέτει κατ' ανάγκη παραβίαση αυτών των διατάξεων – και άρα είναι αυτόνομη – δεν υπάρχει περιθώριο εφαρμογής της εκτός εάν τα γεγονότα της υπόθεσης εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής τους.

Κατά την κρίση του Δικαστηρίου στην υπό κρίση υπόθεση εφαρμόζεται το άρθρο 8 της Σύμβασης. Αν και το Ηνωμένο Βασίλειο δεν υποχρεούτο να δεχθεί την εγκατάσταση των συζύγων των προσφευγουσών και το Δικαστήριο δεν διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 8 τα πραγματικά περιστατικά της υπό κρίση υπόθεσης εμπίπτουν πεδίο εφαρμογής του.

Στα πλαίσια εφαρμογής του άρθρου 14 η διαφορετική μεταχείριση συνιστά διάκριση εάν δεν «έχει συγκεκριμένο σκοπό και εύλογη αιτιολογία», δηλαδή εάν δεν «υπαγορεύεται από νόμιμο σκοπό» ή εάν δεν υπάρχει «εύλογη σχέση αναλογίας μεταξύ των μέσων που εφαρμόζονται και του σκοπού που επιδιώκεται». Αν και τα Συμβαλλόμενα κράτη απολαμβάνουν ενός περιθωρίου εκτίμησης όταν αξιολογούν εάν και σε ποια έκταση οι διαφορές σε κατά τα άλλα όμοιες περιπτώσεις δικαιολογούν τη διαφορετική νομική μεταχείριση, η τελική κρίση γι' αυτήν την αξιολόγηση ανήκει στο Δικαστήριο.

Διάκριση λόγω φύλου: Η βρετανική νομοθεσία διευκολύνει τους άντρες μετανάστες που εγκαθίστανται στο Ηνωμένο Βασίλειο να εξασφαλίσουν τη νόμιμη είσοδο και παραμονή των συζύγων τους στη χώρα. Η βρετανική κυβέρνηση υποστηρίζει ενώπιον του Δικαστηρίου ότι η διαφορετική μεταχείριση οφείλεται στο στόχο περιορισμού της «αρχικής μετανάστευσης» και δικαιολογείται από τις ανάγκες προστασίας της εσωτερικής αγοράς εργασίας σε περιόδους έλλειψης της ανεργίας. Στηρίζεται στο περιθώριο εκτίμησης που έχουν τα Συμβαλλόμενα κράτη και στα στατιστικά στοιχεία: οι άντρες αναζητούν εργασία στο Ηνωμένο Βασίλειο και έτσι η παρουσία τους έχει ουσιαστικότερες συνέπειες στην αγορά εργασίας σε σχέση με την παρουσία των γυναικών. Το Δικαστήριο κρίνει ότι σκοπός της βρετανικής νομοθεσίας είναι η προστασία της εθνικής αγοράς εργασίας. Διαπιστώνει ότι η ανεργία στο Ηνωμένο Βασίλειο βρίσκεται σε χαμηλότερα επίπεδα το 1980 σε σχέση με τα μεταγενέστερα χρόνια, αλλά το επίπεδο ήταν ανησυχητικό και είχε αυξηθεί σημαντικά σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Και ενώ ο προαναφερόμενος σκοπός είναι αναμφισβήτητα νόμιμος, δεν αιτιολογεί τη νομιμότητα της διαφορετικής μεταχείρισης αντρών και γυναικών μεταναστών εγκατεστημένων στο Ηνωμένο Βασίλειο. Το «περιθώριο εκτίμησης» το οποίο απολαμβάνουν τα Συμβαλλόμενα κράτη στο επίπεδο διαφορετικής μεταχείρισης εκτιμάται από τις περιστάσεις κάθε υπόθεσης. Στην υπό κρίση υπόθεση λαμβάνεται υπόψη ότι το ζήτημα της ισότητας των δύο φύλων αποτελεί σημαντικό στόχο των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να υπάρχουν ιδιαίτερα σοβαροί λόγοι, οι οποίοι να δικαιολογούν τη σύμφωνη με τη Σύμβαση διαφορετική μεταχείριση λόγω φύλου.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι η διαφορά στην απασχόληση αντρών και γυναικών δεν έχει σοβαρές συνέπειες στην εσωτερική αγορά εργασίας ώστε να δικαιολογείται η διαφορετική μεταχείρισή τους στο επίπεδο της εγκατάστασής τους στο Ηνωμένο Βασίλειο, όπου επιθυμούν να συμβιώσουν, ανάλογα με την περίπτωση με τους συζύγους τους. Αναγνωρίζει ότι η εσωτερική νομοθεσία στοχεύει στην τήρηση της δημόσιας τάξης. Όμως δεν πείθεται από τα επιχειρήματα που προβάλλει η κυβέρνηση ότι ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται με τη διαφορετική μεταχείριση που προβλέπεται από τη σχετική νομοθεσία.

Αναφορικά με τη διακριτική μεταχείριση αντρών και γυναικών η κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι υπάρχουν περιπτώσεις όπου η εσωτερική νομοθεσία είναι γενναϊόδωρη όσον αφορά τη χορήγηση άδειας εισόδου στις συζύγους και αρραβωνιαστικές αντρών οι οποίοι είναι εγκατεστημένοι στο Ηνωμένο Βασίλειο. Το Δικαστήριο αποφαινεται ότι το άρθρο 14 αποσκοπεί στην αποτροπή διακριτικής μεταχείρισης των δικαιωμάτων που προστατεύονται από τη Σύμβαση εφόσον οι προϋποθέσεις σεβασμού τους από συμβαλλόμενα κράτη είναι παντοιοτρόπως σύμφωνες με τη Σύμβαση. Η έννοια της μη διάκρισης, κατά την έννοια του άρθρου 14 περιλαμβάνει γενικά περιπτώσεις όπου ένα άτομο ή μια ομάδα απολαμβάνει χωρίς εύλογη δικαιολογία μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή σε σχέση με άλλο άτομο ή ομάδα, ακόμα και όταν η ευνοϊκότερη μεταχείριση δεν προβλέπεται από τη Σύμβαση.

Διάκριση λόγω φυλής: Οι προσφεύγουσες υποστήριξαν ότι υπέστησαν διακριτική μεταχείριση λόγω φυλής. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου εφαρμόζεται

σε όλους τους αλλοδαπούς οι οποίοι επιδιώκουν να εισέλθουν και να παραμείνουν στη χώρα και δεν περιλαμβάνει ρυθμίσεις διαφορετικές για τα άτομα ή τις ομάδες ανάλογα με τη φυλή τους ή την εθνική καταγωγή τους. Εξάλλου είναι σαφές ότι σκοπός των περιορισμών που προβλέπει η μεταναστευτική νομοθεσία δεν είναι η απαγόρευση εισόδου λόγω της καταγωγής των αλλοδαπών που επιδιώκουν να εισέλθουν στη χώρα, αλλά η ανάγκη ανασχεσης του κύματος των μεταναστών. Το γεγονός ότι η περιοριστική εθνική νομοθεσία αποσκοπεί να ρυθμίσει κυρίως τη μετανάστευση από τη Νέα Κοινοπολιτεία και το Πακιστάν πλήττοντας λιγότερους λευκούς δεν αποτελεί επαρκή λόγο για να χαρακτηρισθούν οι διατάξεις της ρατσιστικές. Οι σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις υιοθετήθηκαν για να αντιμετωπισθεί το φαινόμενο της μετανάστευσης, όπου κάποιες εθνικές ομάδες υπερτερούν αριθμητικά από άλλες.

Διάκριση λόγω γέννησης: Η κυρία Balkandali ισχυρίστηκε ότι ήταν θύμα διακριτικής μεταχείρισης λόγω γέννησης, αφού μεταξύ των γυναικών πολιτών του Ηνωμένου Βασιλείου και Αποικιών, που είναι εγκατεστημένες στο Ηνωμένο Βασίλειο μπορούν να ζητήσουν την εγκατάσταση του συζύγου τους στη χώρα μόνον όσες έχουν γεννηθεί ή ένας εκ των γονέων τους έχει γεννηθεί στη χώρα. Το Δικαστήριο κρίνει ότι αναμφισβήτητα η εσωτερική νομοθεσία διακρίνει για λόγους γέννησης. Πλην όμως η διάκριση αυτή είναι νόμιμη και εναρμονισμένη στα πλαίσια εφαρμογής του άρθρου 14. Είναι αληθές ότι κάποιος, όπως η προσφεύγουσα, η οποία έχει εγκατασταθεί για πολλά χρόνια στο Ηνωμένο Βασίλειο μπορεί να έχει δημιουργήσει στενούς δεσμούς με τη χώρα ακόμα και εάν δεν έχει γεννηθεί σ' αυτήν. Όμως, υπάρχουν γενικοί πειστικοί κοινωνικοί λόγοι οι οποίοι δικαιολογούν την ειδική μεταχείριση όσων έχουν ειδικούς δεσμούς με τη χώρα λόγω της γέννησής τους σ' αυτήν. Κατά την κρίση του Δικαστηρίου η διαφορά της μεταχείρισης εξυπηρετεί νόμιμη σκοπό και έχει εύλογη δικαιολογία. Επιπλέον, τα αποτελέσματα της δεν πλήττουν την αρχή της αναλογικότητας.

Γ) Επί της παραβίασης του άρθρου 3 της ΕυρΔΣΑ. Οι προσφεύγουσες ισχυρίστηκαν ότι υπέστησαν διακριτική μεταχείριση η οποία αποτελούσε πλήγμα για την αξιοπρέπειά τους. Ειδικότερα, οι κυρίες Abdulaziz και Balkandali αναφέρθηκαν στην αγωνία που βίωσαν λόγω των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν οι σύζυγοί τους όσον αφορά την παραμονή τους στο Ηνωμένο Βασίλειο, η δε κυρία Cabales στο μακρόχρονο χωρισμό από το σύζυγό της. Το Δικαστήριο κρίνει ότι η διαφορετική μεταχείριση την οποία επικαλούνται οι προσφεύγουσες δεν συνιστά έλλειψη σεβασμού της προσωπικότητάς τους και δεν αποσκοπούσε, ούτε υποβίβαζε ή εξευτέλιζε την αξιοπρέπειά τους. Η διαφορετική μεταχείρισή τους εξυπηρετεί τον έλεγχο της μετανάστευσης και δεν μπορεί να χαρακτηριστεί «εξευτελιστική».

Δ) Επί της παραβίασης του άρθρου 13 ΕυρΣΔΑ. Οι προσφεύγουσες υποστήριξαν ότι δεν μπορούσαν να ασκήσουν αποτελεσματικό ένδικο μέσο κατά την έννοια του άρθρου 13 της Σύμβασης. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η διάκριση λόγω φύλου την οποία υπέστησαν οι προσφεύγουσες ήταν αποτέλεσμα κανόνων δικαίου οι οποίοι δεν εναρμονίζονται με τη Σύμβαση. Αφού το Ηνωμένο Βασίλειο δεν έχει ενσωματώσει τη Σύμβαση στο εθνικό του δίκαιο δεν υπήρχε αποτελεσματικό ένδικο μέσο κατά την έννοια του άρθρου 13. Η δυνατότητα άσκησης προσφυγής (δικαίωμα υποβολής αίτησης επανεξέτασης, εκπροσώπηση / παράσταση στο Υπουργείο Εσωτερικών, αίτηση δικαστικής αναθεώρησης) θα αποτελούσε αποτελεσματικό ένδικο μέσο μόνον εάν οι προσφεύγουσες ισχυρίζονταν ότι η διάκριση ήταν αποτέλεσμα εφαρμογής του εθνικού δικαίου. Όμως δεν ισχυρίστηκαν διάκριση ούτε πρότειναν ότι η διάκριση ήταν αντίθεση με το εθνικό δίκαιο.

Το Δικαστήριο έκρινε ομόφωνα ότι παραβιάστηκαν τα άρθρα 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 8 της Σύμβασης και το άρθρο 13 λόγω της διάκρισης που υπέστη κάθε μια από τις αιτούσες εξαιτίας του φύλου της.

Σύμφωνη άποψη του Δικαστή Bernhardt με την οποία συντάχθηκαν οι δικαστές Pettiti και Gersing:

Ψήφισα όπως και οι συνάδερφοι μου, αλλά το σκεπτικό όσον αφορά τα άρθρα 8 και 13 της Σύμβασης διαφέρει σε σχέση με αυτό που αποτυπώνεται στην απόφαση.

1. Το Δικαστήριο έκρινε ότι είναι εφαρμοστέα στην υπό κρίση υπόθεση η παράγραφος 1 του άρθρου 8 της Σύμβασης, η οποία όμως εάν ληφθεί υπόψη αυτοτελώς δεν παραβιάζεται γιατί δεν στοιχειοθετείται «έλλειψη σεβασμού» της οικογενειακής ζωής των προσφευγουσών. Αυτό το σκεπτικό αποκλείει την εφαρμογή της παραγράφου 2 του άρθρου 8 και στην πραγματικότητα περιορίζει τα δικαιώματα που εγγυάται η παράγραφος 1 του άρθρου. Κατά τη γνώμη μου, τα μέτρα δικαιολογούνται μόνον κατ' εφαρμογή της παραγράφου 2 του άρθρου 8.

2. Για την παραβίαση του άρθρου 13 της Σύμβασης το Δικαστήριο απεφάνθη επαναλαμβάνοντας την κρίση που υιοθέτησε στην υπόθεση Silver και άλλοι². Κατά τη γνώμη μου αυτή η νομολογία πρέπει να τροποποιηθεί αφού δεν ανταποκρίνεται στο στόχο και στο σκοπό του άρθρου 13 – μια διάταξη της οποίας η διατύπωση δεν αφήνει περιθώρια για αμφιβολίες.

Από την παρούσα απόφαση συνάγεται ότι, κατά την κρίση του Δικαστηρίου, το άρθρο 13 παραβιάζεται αυτόματα εάν πληρούνται οι εξής προϋποθέσεις: 1) η Σύμβαση δεν αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του εθνικού δικαίου του Συμβαλλόμενου κράτους, 2) το εθνικό δίκαιο του Συμβαλλόμενου κράτους παραβιάζει – σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης – άλλα δικαιώματα των οποίων το σεβασμό εγγυάται η Σύμβαση (στην υπό κρίση υπόθεση τα δικαιώματα που προστατεύονται με το άρθρο 8 σε συνδυασμό με το άρθρο 14). Προκύπτει λοιπόν από το σκεπτικό ότι η παραβίαση του άρθρου 13 εξαρτάται από την ερμηνεία των διατάξεων ουσιαστικού δικαίου από το Δικαστήριο. Όταν το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η ισχύς και η εφαρμογή ενός κανόνα δικαίου Συμβαλλόμενου κράτους που δεν έχει ενσωματώσει τη Σύμβαση στο εθνικό του δίκαιο παραβιάζει κάποιο από τα άρθρα 2 έως 5 ή 8 έως 12 της Σύμβασης, θα πρέπει να αποφαινεται ότι παραβιάζεται αυτόματα το άρθρο 13. Αυτή η ερμηνεία δημιουργεί αμφιβολίες για τουλάχιστον δύο λόγους:

Εφαρμόζονται στα Συμβαλλόμενα κράτη άνισα κριτήρια ανάλογα με τη θέση της Σύμβασης στο εσωτερικό τους δίκαιο. Η εσωτερική έννομη τάξη ενός Συμβαλλόμενου κράτους όπου δεν εφαρμόζεται άμεσα η Σύμβαση ενδέχεται να περιλαμβάνει πληρέστερο κατάλογο ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή / και εξεζητημένο σύστημα νομικής προστασίας τους. Εάν όμως οποιαδήποτε διάταξη του εθνικού του δικαίου δεν είναι εναρμονισμένη με τη Σύμβαση θα καταδικάζεται για παραβίαση του άρθρου 13. Αυτό δεν είναι λογικό.

Κατά την άποψή μου η παραβίαση ή η εφαρμογή του άρθρου 13 πρέπει να ελέγχεται ανεξάρτητα από την παραβίαση άλλης διάταξης της Σύμβασης. Το άρθρο 13 εφαρμόζεται και αναγνωρίζεται το δικαίωμα της προσφυγής στον καθένα που παραπονείται ότι κάποια εθνική αρχή – διοικητική ή εκτελεστική – παραβιάζει κάποια διάταξη της Σύμβασης ή οποιαδήποτε παρόμοια εγγύηση ή αρχή που προβλέπει η εθνική έννομη τάξη του Συμβαλλόμενου κράτους.

Παρά τις σκέψεις αυτές, ψήφισα ότι και η πλειοψηφία αφού αισθάνομαι ότι δεσμεύομαι από την προηγούμενη νομολογία του Δικαστηρίου. Επιπλέον, το δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου δεν ανέχεται στις υπό κρίση υποθέσεις, από όσο μπορώ να διακρίνω, την προσφυγή που προβλέπει το άρθρο 13 ακόμα και εάν η διάταξη αυτή ερμηνευθεί σύμφωνα με την προαναφερόμενη άποψή μου.

² Απόφαση της 25.3.1983.